

Beste vrienden,

Ik zit op de trein naar Wenen. Net ontslagen uit de zoveelste gevangenis. Justizanstalt Leoben springt er als gevangenis nochtans uit, net zoals de groene bergen die haar omringen. Met dank aan iemand van u die vorig jaar een mail stuurde en de verbolgenheid onderschreef 'van zoveel luxe bij de nieuwste gevangenis in Oostenrijk'. Op het Europees congres over educatie in gevangenissen in november II. ontmoette ik Andrea Moser die me prompt een ticket gaf om met eigen ogen te komen zien wat ik had 'van horen zeggen'.

Het regent maar het is warm. Ik hou rekening met een zekere vooringenomenheid van mijnentwege als men mij de gevangeniswereld binnenhaalt maar de Gemütlichkeit is niet uit de lucht gegrepen. Dat bleek al uit de verschillende telefoongesprekken op voorhand. Oberst Ing. Giessauf, Major Wolfslehner,... allemaal zijn ze om ter vriendelijkst. Leoben heeft waar elke andere stad ter wereld van droomt: de nieuwe gevangenis (2005) is door een sas verbonden aan het nieuwe gerechtsgebouw. Het justitiepaleis is geheel uit glas opgetrokken en dat is ook waar je meteen oploopt als je arriveert. Transparantie boven al. Fischer von Erlach, Hundertwasser, en nu Hohensinn, Oostenrijk baart vermaarde architecten. De laatste is trouwens aangezocht om ook de nieuwste gevangenis in Berlijn te bouwen. In zijn opzet om de buitenkant tiptop veilig te maken en de binnenkant zo 'vrij' mogelijk is Hohensinn behoorlijk geslaagd. Die filosofie, dat zal majoor Wolfslehner me zo meteen vertellen, wil ook in de werking van de gevangenis doorstralen.

In afwachting, tot ik word opgehaald, bekijk ik de vitrinekast bij de receptie. Allemaal gadgets made by prisoners. Asbakken, bloempotten, houten wijnfleshouders en metalen poppetjes uit aaneen gelaste bouten... Het is klaar: Leoben heeft Qualität in de aanbieder.

Voor wie van cijfers houdt: Oostenrijk telt 8.500 gevangenen, dat is een kleine 100 per 100.000 inwoners. Justitie heeft net een gevangenis gesloten dus zijn er nog 27 actief, verspreid over het hele land. De staatskas hoest per dag 105 € per gevangene op. Leoben herbergt 205 gedetineerden, waarvan 11 vrouwen, en voor dat aantal is ze ook gebouwd. Alleen in Jozefstadt, de grote Wiener Gefängnis, waar 1.200 mensen opgesloten zitten in een gebouw dat opgetrokken werd voor 900, weten ze wat overbevolking is. In Leoben zijn 45% van de gevangenen van vreemde origine en zijn 26 verschillende nationaliteiten vertegenwoordigd. Uit de recidivecijfers raken we niet uit omdat Oostenrijk na 1 jaar een 'hervaller' helemaal vrij verklaard. Wie dus anderhalf jaar na vrijlating opnieuw in de fout gaat, wordt als eerstpleger beschouwd. Van de 64 personeelsleden in Leoben zijn er 13 vrouwen. De opleiding voor penitentiaire beambte duurt een jaar 'en is van zeer hoog niveau', zegt Wolfslehner. En oh ja, justitie legde 46 miljoen € op tafel voor de bouw van het ganse complex waarvan 26 miljoen voor de constructie van de gevangenis.

Twee dingen vallen me meteen op als ik de gevangenis binnenduik: hoe proper het hier is en hoe stil. Nee, geen monastiek gewijde stilte maar wel de afwezigheid van schelle intercomgeluiden en big bangs van deuren en tralies. Ze doen er in de bezoekersruimte nog een schep bovenop. Grote stukken gazon, appelboompjes, net geen design stoelen en gigantische glazen wanden die bij mooi weer opengeschoven kunnen worden zodat familie en gedetineerde ook buiten kunnen tafelen. Net zoals in de nieuwe gevangenis van Hasselt, moest ook Leoben een percentage van haar budget in kunst investeren. De artiest is er op de muren met een verkwast minimalistisch maar opvallend tegenaan gegaan. Hier en daar liggen de vegen er klodderdik op. Wacht maar tot we in de 'kapel' komen!

Leoben heeft de mosterd ook in Slovenië gehaald (zie Hotel Prison). Kijk maar naar de ruimtes voor het ongestoord bezoek. 'Zijn die gisteren pas in gebruik genomen?' wil ik weten, te meten aan de ongereptheid waarmee ze erbij liggen. Ze kunnen de gelijkenis met ruime studio's mooi doorstaan. Links heb je een badkamer, nog net geen Villeroy porselein maar erg functioneel en weerom kraakproper. De leef-, kook-, en wipruimte is licht en luchtig. Een gifgroene sofa, een televisie (groot scherm), een Ikea vloerkleedje, en dito Afrikaanse kunst aan de muur. Het raam staat open; de wind speelt met het ecru gordijn. De ene studio is voor rokers, de andere voor niet-rokers en je kunt intekenen voor een dag intiem of een nacht.

Van het vrouwencompartiment kan ik alleen vertellen dat het er waanzinnig naar chloor ruikt (twee dames poetsen een deur alsof hun vrijlating ervan afhangt) en dat de kunstenaar zich hier met hout heeft botgevierd. Bijgebonden stammen tropisch hout en elders midden op de grond een busstel takken, lees: moderne kunst. In de bajes in Kongo hadden ze dat al lang opgestookt om hun maniok te koken.

Voorts zijn de mannencomplexen opgesplitst in twee: een gesloten afdeling en een open. De heren van de laatste beschikken over een sleutel van hun cel. Wat me bij de gesloten sectie interessant lijkt, zijn de cellen met een tussendeur. Gevangenen die psychisch en sociaal gehavend zijn, worden al eens toevertrouwd aan de sociale controle van een buurman. De cellen zomen de muren af; het centrum van de afdeling is gemeengoed. Voetbal- en pingpongtafels, keuken en douches, en zowaar een terras zijn gemeenschappelijk. Voor de wandeling kunnen ze het dak op. Merkwaaardig. Hier groeien gazon en helmgras. Ofschoon afgeborduurd met mat glas, zie je – zover het oog reikt en in alle windrichtingen – de Oostenrijkse bergen. De intentie van de architect ten spijt die met perken en wegeltjes de wereldwijde gevangenispsychologie wilde doorbreken, lopen ze ook hier op het dak instinctief hun rondjes. Tot teloorgang van het gras.

In het atelier bewijzen enkele gedetineerden een dienst aan een firma die in controlepanelen doet. Ze moeten duizenden draadjes in evenveel gaatjes steken. Naar gelang de job die je binnenskamers uitvoert, strijk je tussen de 0,95 en 1,30 € op, op maandbasis dus tussen 100 en 150 €. Televisie, waterkoker, radio,... het wordt hier gratis bij het celverblijf geleverd. In het informaticalokaal staan alvast meer p.c.'s dan gegadigden. Liever werken dus dan studeren. Hun zinnen staan meer op controlepanelen of het herstellen van houten paletten. En weet je waarmee je in Leoben nog een cent kunt verdienen? Met auto's wassen. De gevangenis heeft zowaar een eigen carwash .

'Dit moet de kapel zijn,' antwoord ik op Wolfslehners vraag of ik vermoed in welke ruimte we nu staan. Ik steek er de draak mee want vermoedelijk is dit de isolatiecel. Beton, beton, betonnen muren en in het midden een betonnen blok. De majoor moet smakelijk lachen en bevestigt mijn gelogen gok. Dit is wel degelijk de gebedsruimte! 'Hohensinn wilde een creatie die vrij zou zijn van al wat per definitie religieus was,' zegt Wolfslehner meesmuilend. Er zijn geen vensters. Alleen van bovenuit valt schaars licht om te onderscheiden dat de enige kleur hier 'grijs' is. Hier hangen de duurste kunstwerken van de hele gevangenis. Vier reuze schilderijen – wederom moderne kunst – bedekken de vier muren. Wie van goede wil is, ontdekt de veelheid aan grijze schakeringen. Maar voorts geeft Wolfslehner mee dat het langs geen kanten werkt, dat geen kat naar de gebedsdiensten kwam en vooral dat de aalmoezenier zelf zijn kat stuurde. 'In zo'n gedrocht vier ik geen mis,' moet hij gezegd hebben. Enfin, die miljoenenkost opzij geschoven, verzamelt hij nu eenmaal om de veertien dagen evenveel verloren schapen in de aanpalende multifunctionele ruimte. Die lokt voor film en concerten steevast meer volk.

'En zo heeft deze magnifieke gevangenis nog wel wat mankementen,' geeft Wolfslehner grootmoedig toe. 'Kijk daar.' Op een van de binnenplaatsen staat een camionnette met publiciteit voor zonnepanelen. 'De bedoeling was dat alle warm water in huis door zonne-energie opgewekt zou worden. Maar dat

systeem hapert al sinds de inhuldiging. Misschien wordt vandaag het euvel opgelost,' knipoogt hij naar de camionnette. Ook de bibliotheek staat er mooi maar verlaten bij. 'De jongens duiken liever in de fitnessruimte dan in een boek.'

Als toemaatje mag ik nog mee naar de controlekamer. Het resultaat van 200 camera's valt hier zomaar binnen. In de kamer links toont Wolflehner de garderobe van 13 speciaal getrainde personeelsleden. Gevechtsgesofisticerde wapens, peperspray, etc. Naar verluidt wordt het materiaal gemiddeld 2x per jaar uit de kast gehaald voor effectief gebruik.

Maar de leukste momenten zijn steeds de ontmoetingen met de gevangenen. Ze gaan schitteren als je vertelt van de gevangenis in hun thuisland: Mamadou komt uit Guinée Conakry, Robert uit Ivoorkust,... Op de buis haalt Chili Honduras onderuit met 1-0. Ik bedenk dat het alweer 8 jaar geleden is dat ik in het Abraham House in New York met de jongens de finale zag van de wereldbeker waarbij Brazilië Duitsland in de pan hakte.

Op mijn vraag of Leoben ondertussen haar diensten heeft bewezen en het resultaat (bv. door recidivereductie) ernaar is, moet Wolflehner het antwoord schuldig blijven. Ik geef hem 'Hotel hinter Gittern' cadeau. Met zo'n gevangenisautoriteiten is er nog hoop.

En toch maak ik de bedenking – weerom – of 'opsluiting' überhaupt zin heeft. Enkele uitzonderingen niet te na gesproken, lopen ze echt niet dik zij die hun gevangenschap als een levensles hebben genoten. Veiligheid inbrengen als verantwoording is even blauw als de Donau. Het gros van onze gevangenen – of ze nu in Oostenrijk of België zitten – komt zo meteen weer vrij. Als we die tijd achter tralies niet zinvoller gaan invullen door vorming, begeleiding, zorg en diens meer, is opsluiting een doekje voor het bloeden. Verloren tijd, verloren geld, verloren moeite. Je moet ze bij hun lurven pakken, ze opvolgen, en ze voor eens en voor altijd voorhouden dat we hun capaciteiten nodig hebben om een betere maatschappij op te bouwen. Dat vraagt een inzet van ons allen, een beweging om niet vanuit revanche te organiseren. Maar zolang we met gevangenis leven, kunnen ze maar beter menselijk zijn. Van propere vertrekken, een vleugje kunst en vriendelijke beambten is in alle geval nog geen gevangene slechter geworden.

Mijn 'vrijlating' vier ik met een Wiener Schnitzel in het Shopping Center van Leoben. Tot 2005 was dit de gevangenis. De cellen hebben plaats gemaakt voor Obst und Gemüse van Spar en ondergoed van Palmers. Ook eens etwas anders.

Velen van jullie ben ik nog het verhaal verschuldigd van Bolivia. Februari/maart stonden gereserveerd voor een bezoek aan Chili en aan Qalauma, de jeugdgevangenis in spe in La Paz. Wie dacht dat het gevangenisproject in Kongo op Afrikaans ritme werd gezet, komt in Bolivia maar een poepje ruiken. Ricardo verliest er de moed niet bij en één excuus staat overeind: Qalauma wordt gebouwd met de beste materialen. De metsers leggen hier de laatste hand aan de schoorsteen in de bibliotheek die helemaal overeind staat. Nu nog boeken. Ook de serres staan nog in de steigers. De industriële bakkerij, de fabriek,... het staat klaar om in gebruik genomen te worden. Ricardo's paradepaardje is de toekomstige kapel. 'Naar eigen ontwerp,' zegt hij. 'los brazos de Dios.' Je moet echt al een oen zijn om in de trappen links en rechts de armen van het Opperwezen niet te willen zien*.

Het is wachten op groen licht van de overheid om de transfers te maken met de jongeren die voorlopig nog in de gevangenis van San Pedro in La Paz vertoeven. Enkele weken geleden kregen ze van de gevangenisautoriteiten de toestemming om een kijkje te gaan nemen in hun toekomstig verblijf. Als ik ze opzoek in San Pedro klinken ze enthousiast 'al moet de familie er straks heel wat voor over hebben om

ons in die pampa te gaan bezoeken'. Qalauma ligt toch al snel op een uurtje van de stad en de weg is nog prekoloniaal. Ricardo's equipe is in alle geval niet bij de pakken blijven zitten en is met hun programma in San Pedro al aan de slag gegaan. Niet alleen het zeefdrukatelier levert leuke T-shirts af maar ook de programma's persoonlijkheidsontwikkeling worden gesmaakt. Getuige daarvan is de joviale manier waarop de jongeren vertellen op de zolder van de gevangenis. 'Als alles meezit' en 'si Dios quiere' wordt de jeugdgevangenis van Qalauma op het einde van de maand ingehuldigd.

De opvolging van het project in Bolivia maakte het mogelijk om langs de eerste heimat te gaan: Chili. De aardbeving van eind februari heeft me langer op Latijns-Amerikaanse bodem gehouden. Een staaltje van zegen bij zoveel dramatiek werd geleverd door de directeur van de gevangenis in Constitución, een kuststadje op twee uur rijden van Talca. Toen de aardbeving zich voordeed, liep de man in zeven haasten naar zijn gevangenis en sprak zijn gedetineerden toe: 'Hier is niemand ter dood veroordeeld. Jullie gaan allemaal huiswaarts en helpen waar nodig. Binnen enkele dagen komen jullie je maar terug aanbieden.' De gevangenen zijn allemaal door de poort naar buiten gegaan. Tien minuten later heeft de tsunami de gevangenis helemaal van de kaart geveegd. Naar verluidt had – toen ik uit Chili vertrok – 75% van de gevangenen zich al terug aangemeld. 'De geste van de directeur betekent voor ons zoveel meer dan de jaren van opsluiting,' zeiden ze.

Bij terugkeer heeft de vzw Within-Without-Walls mee haar schouders gezet onder een benefiet voor Chili, met name de gevangenen in Talca. Onder het motto 'Fuerza Chile' (analoog aan de campagne in Chili zelf t.v.v. de slachtoffers van de aardbeving) zakten ook velen van jullie af naar Zoersel op een zondag in april. Een tombola, getuigenissen, vlaai, een bord soep of een pintje... niet weinigen brachten een toast uit op de toekomst van Chileense gevangenen. De opbrengst zal besteed worden aan een metalen bakkerstafel (de bakkerij werd door brand verwoest tijdens de aardbeving en de muiterij die erop volgde), aan psychologische bijstand voor gevangenen (je zult maar opgesloten hebben gezeten als de aarde beeft bij 8,8 op de schaal van Richter) en aan het transport van familie naar de gevangenis van Puerto Montt (naar waar heel wat gevangenen zijn overgebracht na de catastrofe en wel op 1000 km van Talca).

Herinneren jullie het concertje nog van december II. waar Chamanto ons vergastte op mooie Latijns-Amerikaanse muziek met frisse jazzy arrangementen? Als 'entree' werd een speelgoedje gevraagd voor de kinderen van gevangenen. Wel, ik kan jullie zeggen dat mijn garage een bergplaats werd voor ludiek en educatief hoogstaand speelgoed. Tel daarbij de schenking van pediatrie uit het UZA (die zelf overvloedig bedeed werd door een firma) en we konden de kinderen van gevangenen in de Begijnenstraat verwennen, terwijl de andere helft van al het speelgoed opgehaald werd voor weeskinderen en kinderen van gevangenen in Tsjernobyl.

Op het einde van deze maand zullen we in Luik deelnemen aan een tweedaagse over herstelgerichte detentie. Philippe Landenne – twintig jaar gevangenispastoraat in Lantin – zal de vorming leiden. Hij ging in het kader van de opvolging van het gevangenisproject in Kongo ook langs in Beni. Zelf zal ik die honneurs waarnemen in september als alle geroezemoes rond de verjaardag van de onafhankelijkheid achter de rug is. Het is vreemd maar ik kijk er erg naar uit om terug te keren naar de Afrikaanse heimat.

Beste mensen, ik wend deze brief nog eens aan om ieder van jullie te bedanken voor elke vorm van solidariteit. Van financieel duwtje in de rug tot het schrijven met gedetineerden. Van het bezoek aan gevangenen tot het gebed ervoor. (Vorige week werd ik in het UZA bij een zuster geroepen die me herkende van een lezing die ik drie jaar geleden bij hen in de communiteit had gegeven. 'Weet u,' zei ze, 'sindsdien bidden we elke dag expliciet voor gevangenen in de hele wereld.)

Een mooie zomer toegewenst. Geniet. En bedenk af en toe: opgesloten in een cel van 8m² en bij 30° C is geen pretje.

Hartelijk,

Jan